

DE TAALVRIENDELIJKE SCHOOL

Een nieuw netwerk voor scholen die taaldiversiteit verwelkomen

Net als in de rest van de wereld neemt ook in Nederland meertaligheid toe: steeds meer mensen uit alle delen van de wereld vinden hun weg naar ons land en naar ons onderwijs. De Taalvriendelijke School is een predikaat en een internationaal netwerk van scholen. Het omvat zowel scholen voor primair en secundair onderwijs, als openbare scholen en particulier internationaal onderwijs. Wat is de meerwaarde van lidmaatschap en waarom zou elke school een ‘taalvriendelijke school’ moeten zijn?

EMMANUELLE LE PICHON-VORSTMAN & ELLEN-ROSE KAMBEL

Anders dan wat vaak wordt gedacht, is taal geen neutraal communicatiemiddel en dat is het ook nooit geweest (zie bijvoorbeeld Baker & Wright, 2017). Integendeel, de talen die we gebruiken worden gekleurd door de manier waarop we ze gebruiken. Ons taalgebruik onthult vele aspecten van onze steeds veranderende identiteiten. Zo zijn de talen die op school onderwezen worden, gekozen

vanwege hun maatschappelijke prestige. De instructie in deze talen wordt vaak gecontinueerd zolang de economische situatie van de geografische gebieden waar ze worden gesproken een welvarende en gewenste economische situatie weerspiegelt. Als we inzien dat taal een integraal onderdeel is van onze identiteit, dat taal voor een deel bepaalt wie we zijn, dan kunnen we ook inzien dat enkel het spreken met een accent zowel opwaartse sociale mobiliteit als uitsluiting en discriminatie tot gevolg kan hebben. Sociale ongelijkheden worden dus ook

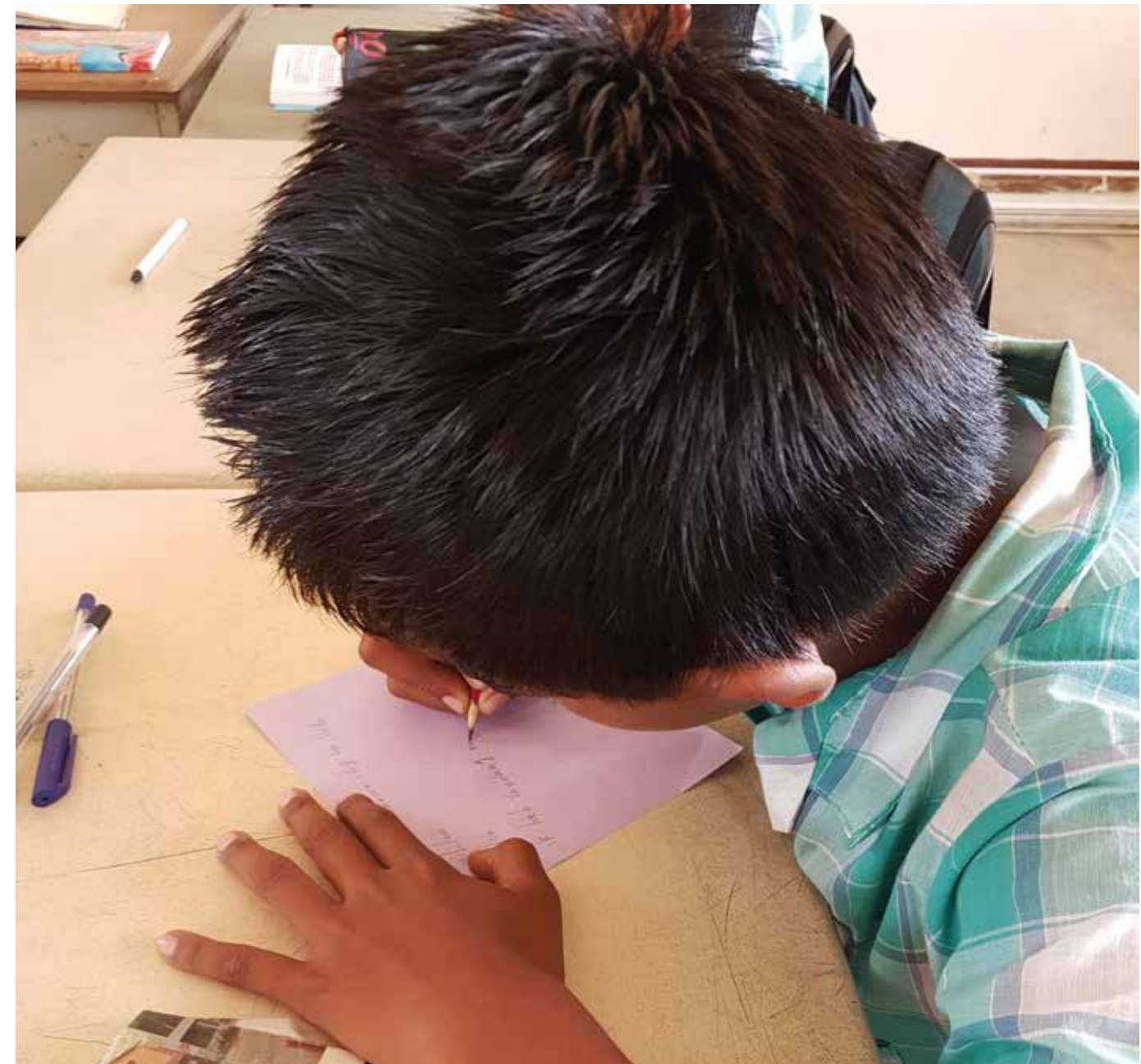

Foto: Emmanuelle Le Pichon-Vorstman

via taal gereproduceerd.

Kinderen van wie de taal niet op school wordt gesproken, zijn zich daar terdege van bewust. Zij worden meestal verscheurd tussen twee werelden: de wereld van thuis en die van de school. Hoeveel van deze kinderen hebben te horen gekregen dat ze een accent hebben, mooi of lelijk? Gevolgd door de vraag waar ze vandaan komen. Het effect van dergelijke opmerkingen – ook wel micro-agressies genoemd – is dat kinderen begrijpen dat ze niet thuishoren in de wereld van school.

Leerkrachten daarentegen zijn zich hier niet vaak van bewust. Ze gaan er meestal van uit dat de schooltaal de neutrale taal is omdat het de taal is waarin ze zelf zijn opgegroeid en opgeleid.

Een aantal hardnekkige overtuigingen in de onderwijswereld hebben lang in de weg gestaan van ontwikkelingen in de goede richting. De eerste overtuiging is dat blootstelling aan de taal van de school garant zou staan voor het bereiken van een voldoende niveau van academische taal (ook wel schooltaal genoemd).

De taalsituatie op scholen is ingewikkelder geworden: het gaat niet meer om een- of tweetaligheid, maar om een veelheid van talen die vanuit verschillende delen van de wereld worden meegenomen

Onderdompeling in de schooltaal wordt bijvoorbeeld door veel leerkrachten nog steeds beschouwd als de meest effectieve methode om Nederlands te leren. De tweede overtuiging is dat interferentie met andere talen een kenmerk van onvolkomenheden zou zijn. Hieronder valt het idee dat het spreken, lezen of schrijven van een taal die niet op school wordt onderwezen, de oorzaak is van grammaticale fouten of zou leiden tot een verkeerde uitspraak van het ‘Standaardnederlands’. Ten derde is een veelvoorkomende overtuiging dat de taal die deze onvolkomenheden zou veroorzaken, zo snel mogelijk moet worden verwijderd. Ouders krijgen bijvoorbeeld nog steeds te horen dat ze de schooltaal met hun kinderen moeten spreken, niet alleen als ze op school zijn maar ook thuis (zie Hurwitz & Kambel, 2020). Het gevolg is, zoals Jim Cummins (2012, p. ix) opmerkte, dat de school maar al te vaak uitgroeit tot een kerkhof van talen (zie ook Fillmore, 1991). Zoals Cummins schrijft (2012, p. ix): ‘Veel te veel kinderen gaan naar de kleuterschool ... en spreken vloeiend hun eigen taal, maar deze vloeiend-

heid wordt ondermijnd door de bewuste of onbewuste boodschappen die zij in deze omgeving ontvangen. Ze voelen al snel aan dat er maar één taal legitiem is in de instellingen van de bredere samenleving, en dat is niet hun thuistaal.’ Of zoals de directeur van een school in Toronto zei: ‘Ik ging naar school met twee talen, en kwam eruit met slechts één.’

Taalvriendelijke scholen

Al meer dan tien jaar strijden experts op het gebied van onderwijs, literatuur en taalkunde over de hele wereld voor de erkenning van tot minder(heid) bestempelde talen in het onderwijs. Onderzoek naar tweetalig onderwijs en op de moedertaal gebaseerd meertalig onderwijs heeft laten zien dat gelijktijdig onderwijs in de taal van de school en in de thuistaal de beste resultaten oplevert (zie bijvoorbeeld Herzog-Punzenberger et al., 2017). De kwaliteit van het taalonderwijs blijkt van grote invloed te zijn op het leerproces, en het leerproces blijkt beter en sneller te gaan wanneer het is gebaseerd op de aanwezige (taal)kennis van de leerlingen (Le Pichon et al., 2020).

Tegenwoordig is de taalsituatie op scholen overal ter wereld ingewikkelder geworden: het gaat niet meer om een- of tweetaligheid, maar om een veelheid van talen die vanuit verschillende delen van de wereld worden meegenomen. In Nederland spreekt naar schatting een kwart van de bevolking een andere taal naast het Nederlands. Zoals de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen het stelt: ‘de taaldiversiteit in Nederland is groot en verandert voortdurend’ (2018, p. 38).

Dit is waar de taalvriendelikeschool-aanpak zich aandient. De Taalvriendelijke School is een predikaat en een mondiaal netwerk van scholen die alle aanwezige talen omarmen. Het doel is zeker niet om alle talen te onderwijzen, maar om alle talen te *verwelkomen*. De Taalvriendelijke School is een programma van de Rutu Foundation for Intercultural Multilingual Education, een in Amsterdam gevestigde non-profitorganisatie. Sinds de pilot in 2019 met drie scholen in Amsterdam is het netwerk in 2021 uitgegroeid tot vijftien scholen in Nederland, Canada, Spanje en Saba, met een wachtlijst

van scholen vanuit de hele wereld. Het zijn basisscholen, middelbare scholen, openbare scholen en privéscholen die op zoek zijn naar erkenning van hun inclusieve ‘taalvriendelijke’ aanpak. Daarnaast geven de scholen aan lid te willen worden om met gelijkgestemde collega’s van gedachten te kunnen wisselen over het nog inclusiever maken van hun scholen. Lidmaatschap biedt toegang tot een online platform, een toolkit, een documentatiecentrum en bijeenkomsten met leden.

Lidmaatschap

Wanneer scholen lid worden van het Language Friendly School-netwerk volgen ze twee stappen. De eerste stap is het erkennen van taaldiversiteit: ‘in mijn school is er een x-aantal talen’. Dit is wat scholen die zich bij het netwerk aansluiten systematisch gevraagd wordt: maak een inventarisatie van de talen die bij jou op school aanwezig zijn. Aangezien deze inventarisatie de erkenning van de sprekers van deze talen impliceert, worden ook ouders, leerlingen en overige leden van de schoolgemeenschap betrokken. Het is dus een inclusieve aanpak.

De tweede stap is het vinden en aanwenden van de door de leerlingen reeds opgebouwde kennis over hun talen. Heel vaak horen we dat leerlingen niet in hun eigen taal kunnen schrijven. Dit was ook het geval op een school in het binnenland van Suriname. Aan het eind van ons bezoek, vroegen we de kinderen om het toch te proberen. Wat bleek: ze konden ons allemaal een berichtje schrijven in hun eigen talen, en ze gaven er ook een vertaling bij.

Hieruit blijkt dat leerlingen tot veel meer in staat zijn dan leerkrachten vaak denken. En als leerlingen echt niet kunnen lezen of schrijven in deze talen, waarom moedigen we hen dan niet aan om te investeren in de geletterdheid van hun eigen talen? Dit gebeurt al op verschillende scholen, zoals de Scoil Bhríde Cailíní in Ierland (Little & Kirwan, 2019; Le Pichon et al., 2020) en de St. Janschool in Amsterdam (Lebouille, 2020). Als je leerlingen huiswerkopdrachten laat maken waarbij de kennis wordt gemobiliseerd die is verzameld binnen bijvoorbeeld de familiecontext, helpt dit hen om nieuwe kennis op te bouwen binnen hun eigen wereld.

De verwelcoming van de moedertaal heeft ook een belangrijke sociale en inclusieve functie. In Nederland wordt de term *taalachterstand* als aanduiding voor een leerling die meerdere talen spreekt, algemeen geaccepteerd. Een werkelijke taalachterstand – een stoornis in de taalontwikkeling – komt evenwel zelden voor en is aanwezig in alle talen die het kind spreekt. De stap van ‘taalachterstand’ naar cognitieve achterstand is snel gemaakt. Verwachtingen gaan omlaag en kunnen vervolgens daadwerkelijk leiden tot slechtere prestaties. Meertalige kinderen die de schooltaal nog aan het leren zijn, wordt in een aantal Taalvriendelijke Scholen gevraagd of ze taalambassadeur willen worden. Als taalambassadeurs verwelkomen zij nieuwe leerlingen en hun families en zij geven hun een rondleiding in de taal die zij goed beheersen. Op deze manier wordt het kind gewaardeerd voor wat het weet in plaats van gelabeld te worden voor wat het niet weet. Deze kennis wordt erkend, gerespecteerd en aangemoedigd.

Het verwelkomen en waarderen van alle talen die binnen de school worden gesproken, is het primaire doel van de Taalvriendelijke School

Context-sensitieve aanpak

Het verwelkomen en waarderen van alle talen die binnen de school worden gesproken, is het primaire doel van het Taalvriendelijke School-programma en dit is waar alle scholen zich schriftelijk toe verbinden wanneer ze zich aanmelden. Echter, de manier waarop scholen dit doen, wordt overgelaten aan elke individuele school. De reden

Ouders krijgen nog steeds te horen dat ze de schooltaal met hun kinderen moeten spreken, niet alleen als ze op school zijn maar ook thuis

hiervoor is dat de Taalvriendelijke School een netwerk is dat openstaat voor alle scholen over de hele wereld, ongeacht de omvang, populatie of geografische locatie. Het model is contextgevoelig en respecteert de autonomie van elke school. Dit is simpelweg omdat elke school ook daadwerkelijk verschillend is, met uiteenlopende talen, studenten- en lerarenpopulaties, en opererend binnen zeer afwijkende onderwijssystemen.

Niet alleen is elke school anders, maar scholen veranderen ook gedurende de tijd. De St. Janschool bijvoorbeeld, een van de eerste Taalvriendelijke Scholen, was vroeger een school voor katholieke kinderen in een arme arbeiderswijk in Amsterdam-West. Toen migrantengezinnen uit Turkije en Marokko als ‘gastarbeiders’ naar Nederland kwamen en zich in de wijk vestigden, begon de schoolpopulatie te veranderen. Door de komst van arbeidsmigranten uit Oost-Europa, Zuid-Europa, Brazilië, Afrikaanse en Aziatische landen zitten er op deze school nu kinderen die meer dan dertig verschillende talen spreken, inclusief een toenemend aantal kinderen met Nederlands als thuistaal. Scholen moeten daarom flexibel zijn in hun planning. Een *one-size-fits-all*-model werkt niet.

Routekaart

In plaats van een rigide model waar scholen zich aan moeten houden, biedt de Taalvriendelijke School een inspiratiemenu aan van activiteiten en strategieën die zijn ingebed in een routekaart. Scholen kunnen samen met hun team de Taalvriendelijke School-routekaart bespreken en bepalen welke doelstellingen ze willen bereiken en waarmee ze willen experimenteren. De routekaart omvat zowel schoolbrede als klassikale activiteiten, variërend van relatief eenvoudige strategieën, zoals het visualiseren van de talen van de kinderen (bijvoorbeeld door het ophangen van een welkomstposter in alle talen van leerlingen), tot het aanbieden van instructie in de verschillende talen die in de school aanwezig zijn. Sommige scholen beginnen het eerste jaar met slechts één doelstelling, voor andere scholen lijkt geen van de doelstellingen van de routekaart te veel. In feite worden scholen aangemoedigd om de activiteiten te plannen, in overeenstemming met hun eigen taaldoelstellingen.

Binnen het Taalvriendelijke Schoolnetwerk is er geen concurrentie of hiërarchie tussen scholen die bijvoorbeeld meertaligheid al vele jaren hebben omarmd en

scholen die er nog maar net over zijn gaan nadenken. Er bestaat ook geen onderscheid tussen bijvoorbeeld particuliere internationale scholen, openbare buurtscholen, primair of voortgezet onderwijs. Zo wordt door de Nieuwe Internationale School van Esprit (DENISE) in Amsterdam, een openbare internationale school met een doorlopende leerlijn, de Taalvriendelijke School ingezet als beleidskader om van alle vakdocenten in het voortgezet onderwijs ‘taaldocenten’ te maken.

We zijn ervan overtuigd dat elke school potentieel heeft om te groeien en inclusiever te worden en dat elke school unieke kennis en expertise herbergt die een waardevolle bijdrage leveren aan het netwerk, eenvoudigweg omdat elke school uniek is. Het enige wat gevraagd wordt, is een open houding gericht op leren; een instelling waarbij de acceptatie en waardering van verschil en diversiteit centraal staan; en een onderwijsklimaat waarin leerkrachten de ruimte en het vertrouwen krijgen om te experimenteren met de taalkundige diversiteit die hun klaslokalen kenmerkt. ■

De Taalvriendelijke School is een programma van de Rutu Foundation for Intercultural Multilingual Education. Voor meer informatie zie <www.languagefriendlyschool.org>. Emmanuelle Le Pichon-Vorstman is universitair docent en onderzoeker aan de Universiteit van Toronto; Ellen-Rose Kambel is directeur van de Rutu Foundation.

LITERATUUR

- Baker, C., & Wright, W. (2017). *Foundations of bilingual education and bilingualism* (6e ed.). Multilingual Matters.
- Cummins, J. (2012). Foreword. In R. Chumak-Horbatsch (Red.), *Linguistically appropriate practice: A guide for working with young immigrant children* (p. ix-xiv). University of Toronto Press.
- Fillmore, L. (1991). When learning a second language means losing the first. *Early Childhood Research Quarterly*, 6(3), 323-346.
- Herzog-Punzenberger, B., Le Pichon, E., & Siarova, H. (2017). *Multilingual education in the light of diversity: Lessons learned* (NESET II-rapport). Publications Office of the European Union.
- Hurwitz, D., & Kambel, E.-R. (2020). Redressing language-based exclusion and punishment in education and the Language Friendly School initiative. *Global Campus Human Rights Journal*, 4(1), 5-24.
- Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. (2018). *Talen voor Nederland*.
- Le Pichon, E., Siarova, H., & Szonyi, E. (2020). *The future of language education in Europe: Case-studies of innovative practices* (NESET II-rapport). Publications Office of the European Union.
- LeBouille, M. (2020). Een taalvriendelijk sausje. Didactief. <https://didactiefonline.nl/artikel/een-taalvriendelijk-sausje>
- Little, D., & Kirwan D. (2019). *Engaging with linguistic diversity: A study of educational inclusion in an Irish primary school*. Bloomsbury Academic.

etalage

De Nederlandse uitgeverijen presenteren de afgelopen weken weer stapels literatuur. Het is vrijwel ondoenlijk om de hele waslijst in kaart te brengen. Om die reden volgt hieronder een selectie van de meest bruikbare en in het oog springende titels.

In de roman 7B (De Arbeiderspers, 240 blz.) van **Aafke Romeijn** is in het landschap bij Groningen anno 2040 een nieuwe stad verzezen, een enorm gebouwencomplex dat huisvesting biedt aan militairen die trainen voor een grondstofoorlog. In deze gemeenschap worstelt een oorlogsveteraan met dromen over zijn beste vriend die tijdens een missie is verdwenen, terwijl een infiltrant van de Europese geheime dienst probeert te achterhalen wie in het complex staatsgeheimen lekt. 7B is het vervolg op Romeijns debuutroman *Concept M*, dat genomineerd werd voor het Beste Boek voor Jongeren. Geschikt om klassikaal te lezen.

De Vlaamse auteur **Jens Meijen** beschrijft in zijn debuutroman *De lichtjaren* (De Bezige Bij, 301 blz.) een sombere toekomst. De postbezorging is overgenomen door Amazon, drones bewaken de openbare orde en de rijken migreren naar het koelere Noorden. De hoofdpersonages filo-

soferen met elkaar over hoe alles anders had kunnen zijn, over tijdreizen, over het koloniseren van andere planeten, over het leven dat beloofd is en het leven dat ze hebben gekregen. De auteur vraagt zich nadrukkelijk af hoe we een zinvol leven kunnen opbouwen en welke verantwoordelijkheid we dragen voor andere levensvormen op onze aarde.

Van de Franse auteur **Laurent Binet** verscheen de roman *Beschavingen* (Meulenhoff, 368 blz.), waarin onze geschiedenis totaal anders verloopt. In het boek wordt in 1492 namelijk Amerika niet door Columbus ontdekt. In plaats daarvan zet ‘de laatste Inca Atahualpa’ voet aan land in het Europa van keizer Karel V. Daar ziet hij vooral veel mensen die hongerlijden en in opstand willen komen. Binet zet de lezer aan het denken over hoe het met de wereld is gesteld. Welke rol spelen intrige en toeval in wat wij doorgaans als vaststaand en beschaafd zijn gaan beschouwen?

Flinke jongen (De Bezige Bij, 304 blz.), de debuutroman van **Auke Kok**, volgt een jaar uit het leven van Hidde, een twaalfjarige jongen in een ogenschijnlijk leuk, maar in feite ongelukkig gezin. Buiten, voetballend met zijn vriendjes, voelt Hidde zich veiliger dan binnen. Meer en meer wordt hij een dagdromer en stijgt hij op in fantasieën over heldendaden met de bal. Zo probeert hij te overleven, terwijl zijn helden in het Nederlandse profvoet-

bal op weg zijn naar de wereldtop. Maar Hidde is helaas lang niet zo flink als zijn idolen in de stadions. Of toch wel?

De roman *Het tumult van de tijd* (Atlas/Contact, 224 blz.) van de Engelse auteur **Julian Barnes** speelt zich af in jaren dertig, wanneer een jonge man bij de lift van een flatgebouw in Leningrad staat: Dmitri Sjostakovitsj. Hij wacht er de hele nacht, in de overtuiging dat hij opgepakt zal worden en afgevoerd naar het Grote Huis. Geen enkele beroemdheid die hij in de afgelopen tien jaar heeft ontmoet, kan hem nu helpen. En weinig mensen die naar het Grote Huis worden afgevoerd, komen ooit terug, in deze tragikomische roman.

In *De Toverlantaarn* (De Arbeiderspers, 256 blz.) brengt **Suzanne Voets** een wereld vol levendige taferelen, kleurrijke types en geestige anekdotes naar voren, waarbij ze de negentiende eeuw verweeft met onze tijd. Net als in het bekende boek van Hildebrand (*De Toverlantaarn* heeft niet voor niets als ondertitel *Een nieuwe versie van de Camera Obscura*) staat het dagelijks leven centraal en wordt ons, door te schakelen tussen heden en verleden, een spiegel voorgehouden. Leuk om deze roman in groepsverband te lezen, samen met natuurlijk de klassieker van Hildebrand. ■

Jacob Moerman

